

POLITIČNI OBZORNIK

PROBLEMI EKONOMSKE INTEGRACIJE ZAHODNE EVROPE*

Vsebina pojma Zahodna Evropa

Pojem Zahodna Evropa je bolj političen kakor ekonomski in zemljepisni. Kot takšen ima več variant, ki prihajajo do izraza v posameznih konkretnih akcijah, sporazumih in zlasti v statističnih podatkih o ekonomskem, socialnem položaju itd. Najširša varianta zajema 18 držav pripadnic Organizacije za evropsko ekonomsko sodelovanje (OEEC), med katere spadajo tudi nekatere države v južni Evropi, brez Španije. Nekoliko ožja varianta se v glavnem ujema z zemljepisnim pojmom, ker izključuje države južne Evrope. Tretja varianta je kontinentalna Evropa, to se pravi brez Velike Britanije in Islanda. Četrto varianto pomeni Zahodna unija, ki jo kot takšno prvokrat omenja brüsselski pakt o gospodarskem in vojaškem sodelovanju med Veliko Britanijo, Francijo, Belgijo, Luxemburgom in Holandsko. Peta varianta, ki je istega značaja kakor četrta, je tako imenovana »Mala Evropa«, ki zajema države članice Evropske skupnosti za premog in jeklo (Francija, Zahodna Nemčija, Italija, Belgija, Luxemburg in Holandska).

Vsaka od teh variant ima pretežno politično vsebino. Nastale so v procesu pojavnega gibanja ekonomske, politične in vojaške organizacije tega področja, v procesu razvoja teženj k integraciji in delovanju proti težnjam, v času, ko so iskali rešitev raznovrstnih nasprotij. Te variante so rezultat tako notranje-političnih in ekonomskih kakor tudi zunanje-političnih činiteljev, kakršne so n. pr. osnovno nasprotje med ZDA in ZSSR, odnosi med Zahodno Evropo in Združenimi državami Amerike, odnosi med Francijo in Zahodno Nemčijo, odnosi med kontinentalno Evropo in Veliko Britanijo znotraj Zahodne Evrope same itd.

Načrti za ustanovitev širših ekonomskih področij med dvema vojnama

Zahodna Evropa pomeni, v kateri koli že od teh variant, več samostojnih državnopolitičnih in gospodarskopoličnih enot. Med vsemi temi državami, znotraj slehernega od teh področij obstoje manjše ali večje razlike v nivoju razvitosti proizvodjalnih sil, v potencialnih možnostih za njihov nadaljnji razvoj. V letu 1950 (položaj v tem letu pa je v relativnem razmerju značilen tudi za prejšnja obdobja) je na pet držav (Velika Britanija, Francija, Zahodna Nemčija, Italija in Belgija) odpadlo 85 % industrijske in nad 60 % kmetijske proizvodnje vseh držav OEEC.¹ V nekaterih od teh industrijsko sicer razvitih držav obstoje še zdaj razvita in nerazvita področja (v Franciji na jugu in jugozahodu, v Italiji na jugu itd.). Neenakomernost razvoja obstoja torej tudi znotraj držav Zahodne Evrope, zlasti pa v odnosih med Zahodno in Južno Evropo.

* Prevod iz revije Naša stvarnost št. 5; 1954.

¹ Perspectives de l'Economie Européenne, OEEC XII, 1952, Paris.

Med posameznimi zahodnoevropskimi državami so obstajale velike razlike tudi glede kontrole čezmorskih posesti. Države s takšnimi posestmi (sedaj teh pet v Zahodni Evropi) so v razliko od drugih, ki jih niso imele, lahko še širše dopolnjevale svoje nacionalno gospodarstvo glede oskrbovanja s surovinami, razpolaganja s tržišči, izkoriščanja dodatne akumulacije itd. To je med evropskimi državami še bolj krepilo razlike v nacionalnem dohodku in življenjskem standardu. Nekatere od teh držav so bile tudi močni izvozniki kapitala, medtem ko so bile druge odvisne od uvoza kapitala.

Samostojni razvoj posameznih držav v Zahodni Evropi in njihovega gospodarstva med dvema vojnama, zlasti pa po veliki krizi v letih 1929—1932, je bil usmerjen v zožitev medsebojne delitve dela. Še precej so to pospeševale močno razvite težnje po avtarkiji (Nemčija itd.). Vzporedno s tem so bile še bolj potencirane razlike v vseh domenah, začenši od produktivnosti dela, stroškov in cen proizvodnje, cene denarja in kapitala pa prav do povprečne profitne mere. Zunanja trgovinska politika je imela pri povečanju teh razlik zelo pomembno vlogo. Med dvema vojnama je bila n. pr. za industrijsko razvite države značilna težnja po širjenju državne intervencije na področju kmetijstva, da bi same čimbolj zadovoljile svoje potrebe. Posledica tega je bilo upadanje njihovega uvoza kmetijskih izdelkov, zaradi česar se je slabšal položaj jugovzhodnih evropskih agrarnih dežel, postajal počasnejši in bil zaviran njihov industrijski razvoj, medtem ko je kmetijstvo stagniralo in nazadovalo.

Te in mnoge druge težnje in okoliščine, ki so se v obdobju monopolističnega kapitalizma prepletale v razvoju tega področja, niso koristile razvijanju proizvodnih sil, notranjega trga in življenjskega standarda. Monopoli so reševali problem reprodukcije bodisi s forsiranjem oborožitve in potiskanjem v vojno (Nemčija, Italija) ali pa z omejevanjem proizvodnje in vzdrževanjem visoke ravni cen.

Za to obdobje so bili značilni številni in raznovrstni načrti za ustanovitev širših ekonomskih področij, carinskih unij, skupnosti na bazi preferencialnih carin, političnih zvez itd. Svoje načrte sta realizirali samo Nemčija in Italija, prva z aneksijo Avstrije in Češkoslovaške in tudi s podrejanjem jugovzhodnih agrarnih dežel, druga z aneksijo Albanije itd. Velika Britanija je uresničila preferencialni sistem carin v okviru tako imenovane skupnosti britanskih narodov. Francija je prav tako iskala rešitev v tesnejšem ekonomskem sodelovanju s svojimi prekomorskimi posestmi. Nemčija je na jugovzhodu Evrope razširjala svojo surovinsko bazo in izvajala monopolizacijo tržišč agrarnih držav itd.

Osnovne poteze povojnega ekonomskega razvoja v Zahodni Evropi

Po vojni se je Zahodna Evropa znašla v bistveno spremenjenem položaju in razmerju sil v svetu. Za Zahodno Evropo sta bili posebnega pomena dve spremembi. Prvo je pomenila izguba izvoza surovin in izguba tržišč na jugovzhodu Evrope zaradi tega, ker se je na to področje razširila hegemonija ZSSR. Drugo je pomenila kriza kolonialnega sistema, proces likvidacije klasičnih form kolonializma. To je spreminjalo pogoje, zmanjševalo možnosti za ekonomski razvoj Zahodne Evrope na bazi eksploatacije kolonij. Obe spremembi sta se mimo drugega poznali tudi v povečanju ekonomske odvisnosti Zahodne Evrope

od ZDA. Iz kreditorja sveta je postala dolžnik ZDA. In ne samo dolžnik, celo njena obnova in njen bodoči razvoj sta bila odvisna od pomoči ZDA. Kar se tiče Velike Britanije, je ta postala dolžnik svojih kolonij in dominionov.

Skupek vseh teh in drugih velikih sprememb se je izražal v velikanskem deficitu plačilne bilance, zlasti v dolarskem deficitu. Leta 1958 je imela Evropa kot celota plačilno bilanco uravnoteženo z ostalim svetom; problema pomanjkanja dolarjev ni bilo. Po vojni je ta deficit v plačilni bilanci in posebno dolarski deficit kroničen pojav. Uravnoteženje plačilne bilance Zahodne Evrope je dejansko problem njenega gospodarskega ravnotežja nasploh, ki je v času velike krize v letih 1929—1932 — ko je bilo končano obdobje relativne stabilizacije kapitalizma po prvi svetovni vojni — doživela motnje, ki izražajo trajno strukturno krizo. Neuravnoteženost v gospodarstvu Zahodne Evrope je po vojni postala tako zelo resna, da so se majali celo vladajoči družbeni odnosi.

V svetovni industrijski proizvodnji je udeležba držav OEEC z 32,8 % (1957. leta) padla na 24,7 % (1951. leta), medtem ko se je v istem času udeležba ZDA povečala od 57 % na 41,2 %.² Na bazi 1957 = 100 je industrijska proizvodnja Zahodne Evrope v letu 1951 narasla za 32 %, proizvodnja ZDA za 95 %, vsega sveta — brez sovjetskega bloka — za 75 %. To kaže, da razvoj proizvajalnih sil v Zahodni Evropi zaostaja. Če izhajamo od leta 1900 kot baze, je bil v letu 1951 indeks industrijske proizvodnje ZDA 657, Velike Britanije 355, Francije 214 itd.³ V Zahodni Evropi se je nacionalni bruto proizvod (računan v stalnih cenah 1951. leta) povečal v obdobju 1938 do 1948 za 4 %, v obdobju 1938 do 1951 pa za 25,5 %. V prav istem obdobju je znašalo povečanje vrednosti bruto proizvoda v ZDA 70 oziroma slabih 100 %.⁴ To je pomenilo nadaljnje povečanje neenakomernega razvoja.

Relativna udeležba kontinentalne Zahodne Evrope v svetovnem izvozu je padla z 29,6 % leta 1938 na 26 % leta 1952, medtem ko se je udeležba Severne Amerike povečala od 17,7 na 26,5 %.⁵ Še značilnejši je podatek o spremembah v strukturi izvoza zahodnoevropskih držav, spremembah, ki so posledica prav strukture njihove proizvodnje. Leta 1958 je v svetovnem izvozu kapitalnih dobrin sodelovala kontinentalna Zahodna Evropa z 41 %, leta 1951 pa z 31 %; udeležba dolarske cone v tem izvozu se je v istem obdobju povečala od 35 na 42 %, evropske šterlinške cone (Velika Britanija in skandinavske države) pa od 22 na 26 %. Manj je padla udeležba kontinentalne Zahodne Evrope v svetovnem izvozu potrošnih dobrin, to se pravi od 44 na 42 %, medtem ko je udeležba evropske šterlinške cone ostala nespremenjena (26 %), dolarske cone pa se je povečala od 14 na 19 %.⁶ Po vojni so morale države OEEC zaradi velike poškodovanosti med vojno povečati uvoz strojev, zlasti strojev za izdelovanje orodja, in sicer predvsem iz dolarskega področja.

Prišlo je do velikih razlik v produktivnosti dela. V četrtem tromesečju leta 1951 je bila v primeru z letom 1938 ta razlika v predelovalni industriji

² Dokumentacioni bilten 2—3, 1953, Institut za medjunarodnu politiku i pri-redu.

³ Isto.

⁴ Étude sur la situation économique de l'Europe depuis la guerre, Genève 1953.

⁵ Le Commerce International en 1952, GATT, Genève, Juin 1953.

⁶ Isto.

na delavca večja za 18 %, v ZDA za 48 %. Na bazi 1913 = 100 je bila v letu 1951 produktivnost dela v industriji v ZDA večja za 198 %, v zahodnoevropskih najbolj razvitih državah pa se je povečanje gibalo od 18 do 48 %.⁷ Ta podatek kaže zaostajanje Zahodne Evrope v spremembah organskega sestava kapitala. Hkrati je to pomenilo tudi slabitev konkurenčne moči njenih proizvodov, poslabšanje njenega položaja na svetovnem trgu.

Za oceno položaja in stanja v gospodarstvu Zahodne Evrope, hkrati pa tudi kot element, ki ima vlogo v procesu integracije, je značilen tudi čedalje večji prepad med industrijsko proizvodnjo in medsebojno izmenjavo. Ta prepad kaže tudi na čedalje večjo odvisnost njenega gospodarstva od zunanjega trga in izvora surovin v prekomorskih deželah. To stanje ilustrira naslednji pregled:⁸

O b d o b j e	Spremembe v volumnu medsebojne izmenjave	Spremembe v volumnu proizvodnje
	v procentih	
1913—1928 . . .	0	+ 15
1928—1938 . . .	- 10	+ 15
1938—1951 . . .	+ 12	+ 50
1913—1951 . . .	+ 2	+ 70

Ta okolnost je vplivala zlasti v obdobju med dvema vojnama na okrepitev teženj po monopolizaciji tržišč in virov surovin (pojav monopolističnega protekcionizma, monopoliziranja tržišč v odvisnih področjih). V tem smislu ni njeno delovanje prenehalo niti po vojni, čeprav so bili pogoji in možnosti glede na nadaljnji državokapitalistični razvoj spremenjeni. Udeležba šterlinškega področja v uvozu Velike Britanije v obdobju 1929—1951 se je povečala od 26 na 36 %, v izvozu pa od 37 na 49 %. Leta 1951 so čezmorske posesti Francije sodelovale v njenem uvozu z 20,8 %, v izvozu pa z 36,9 %.⁹

Po vojni se je Zahodna Evropa znašla pred problemom, da so potrebne velike investicije. Mimo obnove ter razširjenja proizvodnje se je zastavljala tudi problem radikalne zamenjave zastarele industrijske opreme. Mimo lastne akumulacije je Zahodna Evropa zato lahko uporabljala tudi dodatno akumulacijo iz ameriške pomoči, ki je v času Marchallovega plana znašala povprečno 3,5 % nacionalnega dohodka OEEC držav. Neto investicije (nove investicije stalnega kapitala in razlike v zalogah) so se gibale v zadnjih letih od 10 do 25 % nacionalnega dohodka. Niso še dosegle relativnega nivoja ameriških investicij. Leta 1951 so n. pr. bruto investicije na prebivalca v ZDA pomenile 50 % njegovega povprečnega dohodka, v Veliki Britaniji $\frac{1}{4}$, v Franciji $\frac{1}{8}$ itd. Čeprav so bile zlasti v nekaterih državah sorazmerno velike, investicije v zahodnoevropskih državah niso bile zadostne, da bi razvile proizvodjalne sile do tiste stopnje, ki je potrebna za vzpostavitev ravnotežja. Ta nezadostnost ni posledica samo njihovega absolutnega zneska, temveč tudi načina, po katerem so bila sredstva, ki so bila na razpolago (zlasti v Italiji in Franciji), uporabljena. To mimo drugega potrjuje tudi dejstvo, da se je

⁷ Dokumentacioni bilten, op. cit.

⁸ Étude... op. cit.

⁹ Bank für Internationalen Zahlungsausgleich, 1952.

v mnogih, zlasti pa v omenjenih državah še obdržala zastarela tehnika, neracionalna struktura in proizvodnja. Vzemimo primer jekla.¹⁰ Leta 1951 je lastna cena (delovna sila in surovine) 1 tone trgovskega jekla bila v Italiji 86 dolarjev nasproti 51 dolarjem v Veliki Britaniji, 56 dolarjem v Zahodni Nemčiji, 44 dolarjem v Franciji in 51 dolarjem v Belgiji. Proizvodnja in izvoz sta pri tako velikih razlikah mogoča, kar se samo po sebi razume, s pogojem, da se opreda na državni proračun, na uporabo sistema subvencioniranja itd. V politiki ekonomske integracije je ta element nenavadno pomemben za oceno realnih pogojev in možnosti.

Položaj Zahodne Evrope glede na ostali svet in zlasti na ZDA se je po vojni poslabšal tudi zaradi neugodnega razmerja med cenami industrijskih proizvodov na eni strani ter cenami surovin in hrane na drugi strani. Ker so ZDA po vojni postale največji svetovni izvoznik osnovnih kmetijskih proizvodov, zlasti pšenice in bombaža, so tudi lahko vse dotlej, dokler ni bila v ostalih deželah proizvodnja obnovljena — obdržale monopolni položaj na svetovnem trgu ter mu vsiljevale svoje notranje, intervencijske cene kot svetovne. Nadalje pa so morale zahodnoevropske države, ker so bile mnogo bolj odvisne od uvoza (mimo surovin zlasti hrane) kakor pa ZDA, prevzeti največji del bremena povečanih cen za surovine. Med vojno v Koreji je bila ta okolnost eden izmed najvažnejših vzrokov, ki so zaostriili krizo plačilnih bilanc v teh državah. V III. tromesečju leta 1951 so ZDA nasproti prvemu polletju leta 1950 plačale bombaž za 15 % dražje, zahodnoevropske države pa za 50 %. Pri bakru so prve plačale 27 % več, druge pa 44 %.¹¹ Posledice tega razmerja cen — pri čemer je treba upoštevati, da so umetni tečaji valut to razmerje v precejšnji meri zameglili — neugodnega za države OEEC, se vidijo najbolje iz sočasnega pregleda njihovega deficita trgovinskih bilanc glede na ostali svet (t. j. izključujoč medsebojno zamenjavo), izražene v stalnih in tekočih cenah:¹²

	V stalnih cenah na dan 1. 9. 1949	V tekočih cenah po posameznih letih v milijardah dolarjev
1948	5,8	5,9
1949	4,1	4,1
1950	1,2	2,7
1951	1,0	4,5

Če bi v tem obdobju cene ostale nespremenjene, to je takšne, kakršne so bile 1. septembra leta 1949, bi se potemtakem deficit trgovinskih bilanc držav OEEC zmanjšal na 1 milijardo dolarjev. Nasprotno pa je po tekočih cenah, razen v letu 1950 zaradi konjunktura, ki jo je povzročila vojna v Koreji, ostal ves ostali čas na sorazmerno visoki ravni.

Na razliki med stalnimi in tekočimi cenami so države OEEC v izmenjavi z ostalim svetom leta 1950 izgubile 3,2 milijarde dolarjev, 1951. leta 2,9 milijarde dolarjev (razlika v vrednosti deficita trgovinske bilance po stalnih in

¹⁰ Étude . . . op. cit.

¹¹ Étude sur la situation économique de l'Europe en 1951, Genève 1952.

¹² Podatek iz Biltena OEEC.

tekočih cenah). To je trajno pritiskalo na zahodnoevropske države, da so forsirale izvoz za vsako ceno in hkrati omejevale uvoz. V obdobju 1949—1951 so te države na razlikah v cenah izvoza in uvoza izgubile 5 milijard dolarjev. Z drugimi besedami: da bi v tem obdobju lahko obdržale uvoz na ravni leta 1949, so morale izvoziti za 5 milijard dolarjev več svojih proizvodov. Določeni del te razlike je po svetovnem trgu odšel v ZDA kot njihovem pomembnemu trgovskemu partnerju. Zaradi te okolnosti je bilo uravnoteženje zahodnoevropskega gospodarstva počasnejše in problem dolarskega deficita je bil zaradi nje trajno odprt. Na drugi strani je ta okolnost vplivala tudi v tem smislu, da se je stalno širil sistem subvencioniranja gospodarstva, ki se po vojni pojavlja v treh osnovnih oblikah: v vzdrževanju cen in dohodkov (v glavnem na sektorju kmetijskih proizvodov); v dajanju regresa zaradi znižanja cen in omogočanja realizacije na notranjem in na zunanjem trgu; in v dajanju raznih davčnih in kreditnih olajšav zaradi pospešenja amortizacije oziroma akumulacije in zagotovitve rentabilnosti v danih pogojih, t. j. v razmerjih cen na svetovnem trgu. Specifično obliko forsiranja akumulacije pomeni davčna politika v korist povečavanja tako imenovanega samofinansiranja. Praktično pomeni to oproščanje davščin in taks na reinvestirani neizplačani dobiček, vzdrževanje visokih cen na notranjem trgu in hkrati omogočanje zniževanja cen pri izvozu. Ta politika ima hude posledice za življenjski standard, zlasti v državah, ki ima v njihovi strukturi davčnih dohodkov pretežno vlogo davek na potrošnjo. V tem pogledu kaže razlike med posameznimi državami naslednja tabela:

Struktura davčnih dohodkov v procentih¹³
 Od davka na imovino in dohodek   Od davka na potrošnjo

ZDA	75,0	25,5
Zahodna Nemčija . .	55,9	46,1
Velika Britanija . .	48,5	51,5
Francija	56,9	63,1
Italija	27,6	72,4

Hkrati s tem, da se državni proračuni osvobajajo tega, da morajo podpirati potrošniško moč (zmanjševanje socialnih dajatev in ukinjanje subvencije za uvozne prehrabene proizvode v Veliki Britaniji itd.) ima davčni pritisk v zadnjih letih težnjo po dvigu, ker hoče država obdržati svojo udeležbo v investicijah na visoki ravni. V skupnih investicijah se tedaj njena udeležba v posameznih zahodnoevropskih državah giblje med 25 in 35 %.

Da bomo še bolje ilustrirali neenakomernost in zaostajanje razvoja proizvodnih sil v zahodnoevropskih državah nasproti ZDA, bomo kočno navedli še podatke o razlikah v nacionalnem dohodku na prebivalca. Velika Britanija, Švedska in Danska imajo za polovico manjši dohodek v primerjavi z ZDA; Holandska, Belgija in Francija za dve tretjini manjši, dohodek Italije pa za naša okrog ene šestine dohodka ZDA. Padec realnega dohodka prebivalstva v teh državah potrjujejo tudi podatki v spremembah o strukturi potrošnje osnovnih življenjskih potrebščin: povečanje potrošnje žitaric in krompirja,

¹³ Die Weltwirtschaft 1953, Heft 2, Kiel 1953.

toda upadanje potrošnje mesa, masti (zlasti surovega masla), sladkorja itd. Od tod tudi zaostrovanje problema mezd, razrednega boja delavskega razreda, pritiska, ki ga izvaja buržoazija, da bi del bremena pri zniževanju proizvodnih stroškov prevrgla na delavski razred.

Kaj je vzrok pojavu integracije

Sumarna analiza povojnega ekonomskega razvoja v Zahodni Evropi kaže elemente, ki so vplivali na to, da je problem integracije prišel na dnevni red. Zrasel je iz družbenih in političnih nasprotij na notranjem in zunanje-političnem področju, ki so se po vojni še posebej zaostрила. Od zunaj gledano, so bili razlogi, da je prišel na dnevni red, eminentno politični, v prvi vrsti zaostritev osnovnega nasprotja med Sovjetsko zvezo in ZDA in usmerjanje političnega razvoja v oblikovanje dveh blokov. Dejansko je to le navidezna stran problema. V resnici je bil razlog, da se je ta problem pojavil v sedanjih oblikah, objektivna nujnost kapitalističnih odnosov: čedalje bolj omejene možnosti, da bi v obstoječih razmerah, družbenih in ekonomskih odnosih, zagotovili razširjeno reprodukcijo v obsegu, ki bi ustrezal potrebam vzpostavljanja ravnotežja v zahodnoevropskem gospodarstvu.

Nujnost nekaterih sprememb izhaja iz tega, ker se razvoju proizvodjalnih sil v zahodnoevropskih državah sorazmerno zožujejo meje zaradi razpadanja klasičnih oblik kolonialnih odnosov, zaradi hegemonistične in avtarkistične politike ZSSR, zaradi razcepljenosti tržišč, ki je vsako izmed njih prežeto s težnjami, da bi sama zadostila svojim potrebam, in ker razvoja proizvodjalnih sil in delitve dela ne določajo najugodnejši ekonomski in drugi pogoji itd. Temu je treba dodati še sorazmerno počasen razvoj in sploh nezadostna razvitost notranjih trgov. V istem času se svetovni trg ne razširja v sorazmerju s potrebami obstoječih proizvodjalnih sil, ker niso rešeni problemi hitrejšega ekonomskega razvoja v nezadostno razvitih državah. Prav zaradi tega raste odvisnost zahodnoevropskih držav od izvoza gotovih proizvodov (prav tako je tudi v primeru ZDA), to povečanje odvisnosti pa jih vodi v čedalje ostrejši in konkurenčni boj tako na notranjem evropskem, lastnem, kakor tudi na zunanjem trgu.

Najbolj razviti in najmočnejši konkurent v tem področju je Zahodna Nemčija, torej država, ki ne razpolaga z nikakršnimi čezmorskimi posestvi, ki je v času petindvajsetih let izgubila dve vojni, v obeh pretrpela velikanske človeške in materialne izgube, izgubila precejšen del svojega industrijskega in kmetijskega potenciala, vendar pa kljub temu v obeh primerih v sorazmerno kratkem času — po obsegu in tempu razvoja zunanje trgovine — spet zavzela mesto prvega tekmeča. Njen položaj in razvoj, njeni odnosi z drugimi evropskimi državami so poseben činitelj, ki je imel in ima važno vlogo pri razvijanju ideje o integraciji Zahodne Evrope.

Iz aspekta mednarodnih ekonomskih in političnih odnosov (agresivna politika ZSSR, odnosi z Nemčijo itd.) je dala podporo ideji integracije tudi povojna velika ekonomska odvisnost Zahodne Evrope od ZDA. Seveda obstoji tudi odvisnost ZDA od Zahodne Evrope, ki ni vsa samo v političnih kombinacijah, temveč ima tudi močne ekonomske razloge. Zahodnoevropski trg ima glede na razvitost proizvodjalnih sil sorazmerno največjo potencialno moč.

V pogojih drugačne ekonomske politike in s predpostavko, da bi bolje in racionalneje izkoriščali možnosti, ki obstoje za nadaljnji razvoj proizvajalnih sil, bi se lahko zahodnoevropski trg relativno najhitreje razširil in mimo drugega postal še važnejši činitelj za absorpcijo ameriških izvoznih presežkov. Za ZDA je to važno prav tako za izvoz blaga kakor tudi za izvoz kapitala, ki kaže težnjo po čedalje večjem angažiranju na tem področju. Ti razlogi imajo sedaj izredno važno vlogo v ekonomskih odnosih med ZDA in Zahodno Evropo. V vsakem primeru sta obe strani, ena in druga, zainteresirani, da bi bili predvsem ohranjeni obstoječi družbeni odnosi. Tu je vzrok za pomoč ZDA, da bi lahko bile nujne spremembe lažje in hitreje izvedene v okvirih in na bazi teh odnosov. Kolikor so torej politični motivi po vojni dominirali v ideji integracije, so bili dejansko — ker je politika najbolj koncentrirani izraz ekonomike — izraz objektivne ekonomske nujnosti, nastale v specifičnih družbenih in zgodovinskih pogojih razvoja zahodnoevropskih držav. Ideja integracije je dobila širše in konkretnejše oblike, od katerih so bile nekatere lahko tudi realizirane. Toda kot najvažnejše ostane dejstvo, da se je ideja integracije tokrat — v razliko od položaja med dvema vojnoma — lahko razvijala zaradi državnokapitalističnih oblik in metod v gospodarstvu in politiki tako ZDA kakor tudi Zahodne Evrope. Na tej osnovi je mogla v razliko od predvojnih poskusov dobiti tudi konkretnejše oblike. Njena vsebina je dejansko eden izmed načinov boja, ki ga zahodnoevropski kapitalizem bije za svoj obstanek na sedanji stopnji razvoja; pomeni iskanje poti in načina, kako bi zagotovila reprodukcijo.

Proces, forme in metode integracije

Integracija pomeni proces, ki se razvija v konkretnih ekonomskih in političnih razmerah in odnosih posameznih držav. Nenehno spreminjanje teh razmer in odnosov v povojnem obdobju (nestabilnost notranjepolitičnih odnosov v zahodnoevropskih državah, nerešeni sporni mednarodni problemi, nova nasprotja, ki rastejo na tej osnovi, vzdrževanje položaja napetosti itd.), nepremostljivost velikih ekonomskih razlik med zahodnoevropskimi državami itd. — vse to daje osnovne značilnosti gibanju tega procesa. Zapleten in poln nasprotij je dejansko še vedno v štadiju iskanja metod in form.

Konkretno, ideja integracije Zahodne Evrope se je prvič po vojni pojavila v preambuli zakona o ekonomskem sodelovanju ZDA,¹⁴ ki je bila z njim uvedena Marchallova pomoč. Tu se pojavlja v obliki ustanovitve skupnega trga zahodnoevropskih držav na osnovi carinske, monetarne in gospodarske unije. Enoten trg — kjer bi bila svobodna izmenjava blaga in uslug, kjer bi se delovna sila prosto gibala in se kapitali transferirali brez kakršnihkoli omejitev — je poudarjen kot pogoj za novo organizacijo zahodnoevropskega gospodarstva na principih lokacije gospodarskih panog in podjetij s stališča najugodnejših ekonomskih in drugih pogojev. Na tej podlagi bi morala biti ustvarjena nova delitev dela, bi morali biti ustvarjeni pogoji za ekonomično, racionalno in učinkovito proizvodnjo, za povečanje produktivnosti dela, za višji življenjski standard, za razširjanje trga. S tem, da bi Zahodna Evropa razvijala notranji trg, bi bila manj odvisna od ostalega

¹⁴ Economic Cooperation Act 1948.

sveta, njena specializirana proizvodnja pa bi imela mnogo bolj ugodne pogoje na svetovnem trgu; lahko bi več kupovala in uvažala.

Od tedaj se venomer poudarja razlika med ameriškim in evropskim kapitalizmom; prvega poudarjajo za vzgled drugemu. Argumentacija je naslednja: v Evropi je konkurenca bolj regulirana in omejena kakor pa v ZDA. V Veliki Britaniji obstoji n. pr. splošna praksa sporazumov o cenah med podjetji, prav tako pa tudi o reguliranju proizvodnje. Obstaja nad 1000 takšnih sporazumov. V njej in v kontinentalni Evropi so cene večinoma fiksirane in proizvodnja razdeljena med podjetja, da bi »obdržali odnose, kakršni so«. V Evropi politika polne zaposlitve tudi ni pripeljala do večjega povečanja števila delovnih mest, kakor se je zgodilo v ZDA. Zaradi tega »...tudi ni mogel napredovati proces zniževanja proizvodnih stroškov. Poskus, da bi ekonomske odnose stabilizirali z umetno omejitvijo in reguliranjem cen, pomeni strah pred spremembami. Namesto da bi ekonomsko politiko vodili v smeri povečanja proizvodnje, jo vodijo bolj v smeri stabilizacije obstoječega stanja. Na ta način je s številnimi sporazumi kapitalizem dobil okvire, postal tog. Ne obstoji stimulans, da bi proizvajali velike količine blaga s čim manjšim dobičkom, temveč da bi z zmanjšano proizvodnjo zagotovili čim večji dobiček. Od tod nizke mezde in nizek življenjski standard.«¹⁵

Izhajajoč iz teh premis, so ZDA postale činitelj, ki resno vpliva na integracijo Zahodne Evrope.

Prve korake v smeri integracije je Zahodna Evropa storila na področju carinskih sporazumov in carinskih zvez (Finabelg — carinska zveza med Francijo, Italijo, Holandsko, Belgijo in Luxemburgom; Francital — med Francijo in Italijo). Zelo naglo pa se je izkazalo, da je te sporazume in zveze nemogoče uresničiti. Najresnejši korak v tem pogledu, Gospodarska unija Benelux (med Belgijo, Luxemburgom in Holandsko), ki datira še iz vojnega obdobja, še do sedaj ni mogla premostiti razlik v ekonomikah obeh področij (različni režimi kmetijske proizvodnje, različne ravni cen in mezd itd.). Zaradi tega so idejo carinskih zvez in carinskih unij kot metodo in formo integracije — razen v primeru Beneluxa — zelo naglo opustili.

V istem času so sledili razni poskusi Organizacije za evropsko ekonomsko sodelovanje na področju koordinacije načrtov za proizvodnjo in investicije, na področju izdelave skupnih načrtov za razvijanje čezmorskih področij, na področju vsklajanja ekonomskih in finančnih politik med državami članicami itd.

Slabitev konjunktura v svetu leta 1948/49 je dala pobudo, da so se pojavile nove oblike. Liberalizacija medevropske trgovine (ukinitev kontingentov in uvoznih odobritev za vse blago, ki njegov uvoz ni v rokah državnih organov) in ustanovitev Evropske plačilne unije — kot mehanizma za multi-lateralno medsebojno obračunavanje in pripravo za uvedbo konvertibilnosti valut — se v tej dobi pojavljata kot važna prva pogoja, kot elementa integracije.

Vojna v Koreji leta 1950 (oziroma agresija ZSSR) je zelo močno vzpodbudila proces integracije. Postopoma je dobivala najširši aspekt: ekonomski, v obliki ustvarjanja enotnega trga; pravni, v obliki ustvarjanja supernacio-

¹⁵ David P. Scott: Kapitalismus in Europa und Amerika, Börsen Kurier, 2. II. 1952.

nalnih teles hkrati s prenosom suverenih pravic posameznih držav na te nove skupne organe; politični, v obliki združevanja Zahodne Evrope na načelih federacije ali konfederacije; in vojno-strateški aspekt, v obliki ustanavljanja enotne evropske armade. To so sami specifični problemi, ki zahtevajo in zaslužijo posebno analizo.

Problem metod in oblik integracije je še sedaj odprt. Še več, spremembe v svetovni konjunkturi po letu 1952 in popuščanje mednarodne napetosti ga sedaj še bolj zapletajo. To kažeta zlasti dve okoliščini: težave, ki nanje naletava proces graditve enotnega trga premoga in jekla, ki ga spremlja močan odpor lastnikov, njihovo zoperstavljanje odločbam organov Skupnosti (interno sporazumevanje o cenah, izigravanje odločb o enotnih cenah itd.) in drugič, relativno slabe perspektive za ostvaritev enotnega trga kmetijskih proizvodov, ki ga je Francija (zaradi pritiska presežkov v nekaterih kmetijskih proizvodih in zaradi težav pri realizaciji) lansirala že leta 1951. Toda to je posebna problematika, ki se ji pridružujejo še druga vprašanja integracije. Kot takšna zahteva ta problematika posebno analizo, medtem ko sodi v okvir tega članka samo prikaz činiteljev, ki so povzročili, da je ta proces značilen za sedanje družbeno, ekonomsko in politično gibanje v Zahodni Evropi. Vse to je pod vplivom zunanjih in notranjih činiteljev podvrženo nenehnemu spreminjanju.

Poročilo Evropske ekonomske komisije OZN¹⁶ ugotavlja, da je bil progres integracije v Zahodni Evropi omejen in da se ni dalo ugotoviti niti enega odmika, ki bi bil bistveno drugačen od dosedanjih teženj po avtarkiji. Nadalje je poudarjeno, da doslej ni bilo ničesar storjenega za svobodo gibanja delovne sile in kapitala, da pri slehernem praktičnem poskusu nastajajo razlike v strukturi, da liberalizacija izmenjave še ni mogla biti trdno izvedena, temveč je bila nasprotno pogosto prekinjena itd. Iz tega izvira sklep, da je treba integracijo omejiti na empirične metode. Ta sklep je po našem mnenju v glavnem pravičen.

Evropska skupnost za premog in jeklo še ni zmožna premagati nasprotja interesov, ki se postavljajo po robu uresničitvi enotnega trga. Ni mogoče imeti za rešeno niti vprašanje metod, ki naj bi z njimi zagotovili enotne cene, še manj pa metod, ki bi omogočale razvijanje svobodnejše konkurence. Ni še rešeno niti vprašanje ukinitve posebnih režimov subvencioniranja v posameznih državah Skupnosti. Na velike težave naletava tudi vprašanje odpravljanja diskriminacij v transportu. Skupna investicijska politika je za sedaj dobila rešitev v nekakšni razmeroma razvoedeneli formuli, ki pomeni dejansko še nadaljnjo svobodo nacionalnih grup itd. Pogosto prihaja do novih sporov v zvezi s tem, kako je treba tolmačiti posamezne določbe sporazumov. Kljub temu pa ne bi smeli podcenjevati nekaterih dosedanjih praktičnih uspehov.

Liberalizacija je bila kot eden izmed prvih pogojev za integracijo deležna usode plačilnih bilanc zahodnoevropskih držav; vsaka ostrejša kriza v plačilnih bilancah je pomenila ponovno deliberalizacijo. Proces liberalizacije označuje nenehno spreminjanje in podaljševanje rokov za njeno popolno izvedbo. Na področju prometa kmetijskih izdelkov je ideja integracije najmanj napredovala.

¹⁶ Étude... 1953; gl. cit. op.

Evropska plačilna unija je iz mehanizma za izravnavanje začasnih deficitov v trgovinskih bilancah držav članic — postala ustanova za srednje-ročno kreditiranje ter kot takšna zahteva čedalje več obratnih sredstev, kreditov, zlata in dolarjev. Gospodarska unija Beneluxa — integracija dveh držav — je še v fazi reševanja posameznih vprašanj, in sicer tistih vprašanj, ki so manj bistvena; »Mala Evropa« — ostvaritev politične enotnosti šestih držav članic Evropske skupnosti za premog in jeklo — je za sedaj še v obdobju obravnavanja.

Ni mogoče reči niti, da so se ustalile metode; pod vplivom notranje-političnih in zunanje-političnih razmer se te metode prav tako spreminjajo. Njihovo ustaljenost predpostavlja enotnost stališč, politike in ciljev. Prav tako se niso ustalile niti oblike. Skratka, vse to je v nekakšnem procesu.

V razgovoru z norveškimi novinarji septembra leta 1951 je tovariš Tito na vprašanje, ali verjame v možnost ustanovitve Združenih evropskih držav, odvrnil: »Mislim, da je ustanavljanje te države sedaj iluzija, lahko pa bo nekega dne uresničena, ne sedaj, pač pa kasneje. Sedaj je to nemogoče, ker obstoje razlike, ne samo ekonomske, temveč tudi razlike druge vrste; v takšni skupnosti bi obstajala nevarnost, da bi večje in močnejše države eksploatirale manjše in šibkejše. Ne verjamem, da je v sedanjem položaju to mogoče, vendar pa ne mislim, da tisto, kar je sedaj utopija, ne bi po določenem obdobju moglo postati stvarnost. Evropsko sodelovanje je mogoče doseči po drugih poteh, in ne z vstopom v eno državo. Zlasti važno je, da bi evropske države sodelovale v ekonomskih vprašanjih, da bi tu dosegle več enotnosti, kar je pravzaprav pot k temu.«¹⁷

Posebno pozornost bi zaslužila analiza političnih sil in gibanj, ki se trudijo za integracijo Zahodne Evrope, in tistih, ki se borijo proti tej integraciji. To zahteva razlaganje, konfrontiranje in analizo velikega števila stališč, kar pa ne spada v okvir tega članka, katerega smoter je pokazati na faktorje objektivne nujnosti, ki so bili po drugi svetovni vojni vzrok, da se je pojavila integracija v njenih sedanjih oblikah. Ekonomska integracija Zahodne Evrope v povojnem obdobju pomeni tako po oblikah kakor po metodah kvalitativno nov pojav, pojav državnokapitalističnega razvoja v meddržavnih odnosih. To integracijo lahko označimo kot obliko bolj razvitega ekonomskega sodelovanja. Pomeni proces, ki se razvija v klopki nasprotij, pomeni težnjo razvoja, ki ga hkrati spremljajo nasprotni težnje. Čeprav se je ekonomska integracija Zahodne Evrope sedaj pojavljala kot pojav, pogojen ekonomski nujnosti kapitalizma, pomeni hkrati tudi poskus, da bi našli rešitev akutnih problemov v okviru in na bazi obstoječih družbenih odnosov; ti odnosi pa delujejo hkrati tudi kot njena motnja in ovira. Od tod tudi neustaljenost njenih oblik in metod. V vsakem primeru ekonomski položaj Evrope v svetovnem gospodarstvu in njeni problemi, ki iz tega izvirajo, nujno zahtevajo, da je treba iskati nove oblike čim tesnejšega ekonomskega sodelovanja. Na tej poti se ostvarjajo pogoji tudi za reševanje drugih problemov, ki je med njimi na prvem mestu problem zagotovitve mirnega razvoja, problem učinkovitega zoperstavljanja vsem silam, ki delujejo v nasprotni smeri.

Vlada Milenković

¹⁷ Borba, 11. IX. 1952.